

CANVI SOCIAL I CONFLICTIVITAT ALS SEGLES XVIII I XIX. EL CAS D'OSONA

FRANCESC ROMA I CASANOVAS
Patronat d'Estudis Osonencs

Social change and conflict in the 18th and 19th centuries. The case of Osona

Aquest article analitza la conflictivitat que es produeix durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX a la comarca d'Osona. S'hi estudien dos tipus de conflictes diferents: d'una banda, els lligats a la provisió de productes bàsics per al mercat local; de l'altra, la conflictivitat derivada de l'àmbit productiu, amb els canvis socials derivats del procés de modernització industrial com a rerefons. Al final, es fa una referència als conflictes per l'aprofitament de la llenya dels boscos i a un conflicte amb motiu de la recaptació de nous impostos que va esclatar a Gurb durant la primera dècada del segle XIX.

Paraules clau: Osona, conflictivitat social, industrialització, provisió del mercat, devastació de boscos.

This article analyses the conflict that took place during the 18th century and first half of the 19th century in the county of Osona. Two different types of conflict have been studied: on the one hand, those linked to the provision of basic products for the local market; and on the other hand, the conflict arising from the productive setting, with the social changes that came from industrial modernisation as a background. At the end, reference is made to the conflicts due to the use of timber from the woods and a conflict due to the collecting of new taxes that broke out in Gurb in the first decade of the 19th century.

Keywords: Osona, social conflict, industrialisation, provision of market, devastation of woods.

Podem imaginar l'edat moderna com una mena de frontissa que separa l'edat mitjana del món contemporani o, dit en altres termes, una societat regida per un sistema feudal d'una societat oberta al capitalisme. És en aquest context de transició que el segle XVIII adquireix una gran importància, perquè durant aquest període de temps es produiran alguns dels canvis més importants de la nostra història. Als canvis econòmics i socials s'hi ajuntaran una sèrie de canvis en el funcionament polític i en els àmbits culturals. Per aquesta raó, convé destacar que el canvi polític va ser només una part d'un procés molt més general que va obrir les portes al món tal com el coneixem avui dia.

En l'esfera econòmica, l'estructura d'una economia tradicionalment autàrquica s'està començant a trencar. En tenim una bona prova en el fet que, coincidint amb el canvi climàtic conegut com a Petita Era Glacial, el comerç del glaç i la neu es reactiva: el glaç era conduït a les grans ciutats i per fer-ho calia tota una infraestructura que assegurés que el negoci era rendible per als productors i que fes arribar el producte al mercat; no va tardar massa a ser considerat un producte de primera necessitat. El mateix estava passant en la gestió dels cereals que permetien l'elaboració del pa. D'aquesta manera, durant l'edat moderna apareixen tot un con-

junt de conflictes que tenen relació amb el mercat i la seva provisió. Ja fa anys que sabem que aquests conflictes no es podien considerar com una resposta automàtica a un estat de carència, sinó que entre l'estímul i la resposta hi havia una construcció cultural que estava sent políticament qüestionada amb l'adveniment de la modernitat i l'obertura econòmica dels mercats (Thompson, 1989). És en aquest context que la legislació borbònica sobre el comerç del gra tindrà una gran importància en la conflictivitat del final de l'edat moderna i l'inici de la contemporània.

El món econòmic català està canviant cap a una estructura clarament precapitalista. La reactivació del mercat com a lloc on es produeixen els intercanvis, i el fet que la mà d'obra esdevingui un producte més que es pot comprar i vendre, fan que, al costat del conflicte en l'àmbit del consum, apareguin les primeres mostres d'un conflicte en l'àmbit de la producció. Els paraires de la plana de Vic, per exemple, viatgen per Castella per desenvolupar negocis amb la seva llana i, en aquest context, la relació entre els paraires de Centelles i els teixidors i filadors de Castellterçol va desembocar, l'any 1772, en un conflicte que s'acosta molt a les oposicions de classe que apareixeran més endavant, tot i que de moment no es presentessin com a treballadors, sinó com a pobres (Roma i Casanovas, 2011a; Roma i Casanovas, en premsa).

Aquest conflicte, fins al moment, ha estat gestionat dins dels gremis, però els temps estan canviant progressivament i, tot i que encara l'any 1780 Caresmar deixés constància de l'hegemonia del treball a domicili en la manufactura tèxtil de Vic i comarca,¹ la concentració obrera sota un mateix sostre s'anava produint lentament. Aquest conflicte en l'àmbit de la producció, amb el pas del temps acabarà sent protagonitzat pels sindicats de classe. De moment, però, aquests tot just estan naixent i encara han d'aprendre —de les velles estructures gremials— com fer front als nous temps.

A més dels conflictes en l'àmbit de la producció i del consum, en la societat catalana del segle XVIII hi ha un altre àmbit conflictiu lligat al creixement de l'estat com a actor polític. La consolidació d'unes estructures estatals cada vegada més potents donarà lloc a protestes en contra dels impostos i en contra del servei militar, protestes que en aquest treball només seran evocades de manera tangencial.

El nostre article s'estructura en tres grans parts en les quals es presenten les característiques més generals de cada una d'aquestes tipologies acompanyades d'alguns exemples presos del nostre àmbit territorial més proper. Abans, però, es farà un ràpid repàs a les característiques més significatives d'aquesta societat en transició.

Un camp amb una economia de subsistència

Per entendre el que s'exposarà més endavant hem d'imaginar un món en gran part agrari i encara força autàrquic. Un món en què la propietat de la terra s'està concentrant progressivament en mans d'unes nissagues dels qui es fan dir *hisen-dats* i *propietaris*, i on jornalers i petits arrendataris viuen pendants de les conjun-

1. «(...) en este Pays no hay edificios en que puedan concurrir muchos a una misma oficina en que sean mantenidos por fabricantes, de que procede que cada uno aún que sea un mero jornalero trabaja en su casa» (citada per Garcia Balañà, 2004: 82, que reprèn Albareda, 1981: 29 i 152).

tures meteorològiques i sanitàries i dels afanys recaptadors dels poders públics. Mentre els uns van assentant la seva posició social i incrementant els seus patrimonis, els altres intenten sobreviure complementant el treball agrari amb algunes produccions industrials o malvivint amb pràctiques que el naixent estat no tardarà a qualificar de delinqüencials. Però en aquest punt es trobaran amb l'oposició d'uns gremis encara potents que defensaran els seus privilegis i que intentaran evitar el que consideren una competència deslleial. Al mateix temps, la protecció que tradicionalment l'Església havia proporcionat a algunes d'aquestes actituds, que cada cop es consideren més antisistèmiques, s'anirà erosionant.

A més a més, l'increment de la pressió fiscal produirà algunes revoltes populars en el marc rural, i la desregulació dels mercats cerealístics donarà un nou impuls als rebomboris urbans. El conflicte, que tenia una dimensió estructural, és ben clar: obrir els mercats al lliure joc de l'oferta i la demanda anava molt bé a les persones que volien comercialitzar les seves produccions intentant aconseguir el màxim benefici per unitat de producció; però, paradoxalment, l'increment de preus posava en perill la subsistència mateixa de la major part dels consumidors urbans. Tot i que amb el pas del temps el conflicte pel preu dels abastaments bàsics no desapareixerà, els canvis socials duren a una situació en què es produirà el pas progressiu d'un conflicte basat en el consum a una conflictivitat centrada en els salaris.

El pa era la base de l'alimentació durant l'edat moderna. En el món rural aquest aliment produït a base de cereals era cultivat, cuit i consumit en l'àmbit domèstic, en una economia d'autosubsistència lligada en bona part al funcionament dels elements meteorològics. La vida pagesa seguia el ritme que la natura marcava en els camps i amb el bestiar. La collita de cereals d'un any qualsevol havia de ser suficient per assegurar el consum familiar durant tot l'any i per permetre mantenir una quantitat suficient de llavors per plantar en la propera collita. També n'hi havia una part que era apropiada per a insectes i rosegadors, això a banda de la part d'excedent que era captada pels senyors feudals.

Que la collita fos suficient per passar tot un any depenia en bona part del temps que fes, que ploqués en el moment que calia ploure i que fes sol quan els cereals havien de madurar sobre els camps. Els rebomboris de 1789 van esclatar després que un hivern extraordinàriament fred deixés la major part de la població desproveïda de cereals, en un context en què l'escassetat es traduïa en un increment de preus que es va considerar desmesurat. En aquest context, per assegurar la supervivència dels cossos hi havia estratègies diverses, unes de preventives i unes altres que intentaven fer front a l'adversitat en el darrer moment. Entre les estratègies preventives trobem les processons anuals a determinats santuaris, on es demanava la protecció d'alguna figura propera a la divinitat.

Bona part dels goigs publicats que es conserven d'aquesta època insisteixen en aquest aspecte i no es censan de demanar protecció als éssers del més enllà. A Malla, per exemple, el 1729 arriba una relíquia de sant Vicenç i en uns goigs que es van editar el mateix any ja es demanava a aquest sant «que la pedra noy toquia» i que assegurés l'aigua necessària per al camp (Courcelles, 1990). Creiem que té un cert interès posar de manifest que abans de 1650 només es va publicar un goig de temàtica meteorològica i que el seu nombre va anar augmentant fins a gairebé igualar els que es dedicaven a demanar la protecció de la salut al segle XVIII (Roma i Casanovas, 2011b). Un cas paradigmàtic en aquest sentit es troba en unes cobles

dedicades a Nostra Senyora de Salcelles (Lluçanès) publicades el 1710, en les quals es llegeix que van ser compostes per mossèn Andreu Puig de Ripoll, en una data que no s'especifica, però «corregidas de nou, y ajustada una cobla per lo temporal». Aquesta cobla pel temporal deia que: «En lo temps del temporal nos feu mercès cumuladas, preservantnos de aquell mal que causan las nuvoladas, convertint las pedregades en aygues netas, y bellas» (Batlle, 1925: 57).

En algunes parròquies es mantenia constantment encès un ciri i antigament els fidels s'havien endut aigua beneïda per tenir-la a casa seva per a aquestes ocasions i algunes altres. En alguns aplecs es beneïen també branquillons de boix, llorer o olivera i es penjaven a les entrades de les cases o es llençaven al foc en el moment en què es presentava una tempesta sobre la parròquia. Un altre ritual que tenia lloc en totes les parròquies era la benedicció del terme per allunyar-ne els episodis de mal temps i les plagues parasitàries. Una finalitat semblant tenia el salpàs: el capellà passava per les cases i llençava contra les portes o parets una barreja d'aigua beneïda amb sal que protegia contra els efectes de les bruixes i contra altres mals. De fet, un document del bisbe Benet de Tocco (1510-1585) establia que «Los faels podran pendrer ab vasos de la aygua benehida pera aspergira als malalts, casas, camps, vinyas, y altres coses, y pera tenirla en los aposentos, y aspergirse amb ella moltes vegades» (Gelabertó, 2005: 267). Aquestes eren algunes de les mesures emprades per prevenir la pèrdua de les collites.

Però en el moment en què la tempesta, la secada o qualsevol altra forma de mal temps arribava a una parròquia es posaven en marxa altres rituals acceptats i controlats per l'Església des de segles enrere. El més conegut de tots és el fet de comunir les tempestes, un ritual en què antigament el capellà havia tret les relíquies a la porta de l'església i havia exorcitzat el temps, però que anava acompanyat del toc de campana (les campanes, en ser beneïdes, emetien uns sons sagrats que s'oposaven als éssers malèfics que havien creat i que dirigien els núvols).² Per fer front a fets com aquests, i també a les secades o a les plagues agràries, es recorria tot sovint a processons extraordinàries (en el sentit que no formaven part del cicle ordinari contingut dins les consuetes parroquials).

A Vic els Sants Màrtirs eren els experts en aquestes matèries, però no eren els únics. A banda de Sant Miquel dels Sants, també la Mare de Déu del Bon Succés era invocada en aquestes ocasions.³ Josep Capdevila (1931: 52-53) explicava que, a Vic, davant la necessitat d'aigua s'havien consensuat una sèrie d'actuacions que se seguien amb força cura. D'aquesta manera, després que els sacerdots fessin una

2. El 1736 es deia que una campana de Sant Pere de Casserres servia «(...) per apartar lo mal temps, y tronadas» (Bolós & Pladevall, 2007: 43) i una cosa semblant va passar a Sant Pere de Casserres on un manuscrit de 1736 explicava que hi havia una campana trencada que servia per comunir el temps, i que «Intentà lo Colegi de Barcelona [de la Companyia de Jesús] acabà de trencar la dita campana, y portar los trossos a Barcelona, per fer ab tan bon metall una fina Campana en la nostra Iglésia; pero luego que se intentà semblant cosa, y tingueren la noticia los Pobles vehins, acudí a Casserres una multitud de gent que, ab las armas a las mans amenassaren de llevar la vida al que se atrevís a trencar la Campana hi (sic) traurer-la del Campanar; y fonch precís que lo Colegi cedís al motí de aquella gent y no se atreví més a traurer la Campana, ni parlar de tal cosa» (Bolós & Pladevall, 2007: 42-43).

3. La consuetud de la confraria del Bon Succés, de 1866, inclou una dècima en què es diu: «Los Brasers han procurat que se honrás en sa capella, y molts sian devots de Ella: puig se sab que s'ha alcançat la pluja en la sequestat, lo consol en la afflicció, quant sá Imatge en professó, los frares y poble unit ab cor humil y contrit, han portat á Torelló» (Ordeig i Mata, 1987: 65).

oració per demanar la pluja, els Sants Màrtirs eren duts a la Seu, on restaven fins que desaparegués la necessitat. Si això no passava, també s'hi duïen les relíquies de sant Miquel dels Sants, que eren exposades junt a les de sant Benet i les de santa Escolàstica. Si, malgrat tot, no s'aconseguia el propòsit de la pluja, se sortia en processó fins al prat de la Riera i es feia una benedicció del terme. A continuació es duïen a la catedral les imatges dels Dolors, el Sant Crist de l'Hospital, la Mare de Déu del Remedi i la del Bon Succés. Suposant que encara continués la necessitat, els Sants Màrtirs eren duts a la Gleva. L'últim recurs era portar la Mare de Déu del Bon Succés a Torelló per «visitar sant Fortià».

Si aquestes estratègies preventives i reparadores no havien aconseguit el seu objectiu i el mal temps havia assolat la parròquia, les famílies socialment més vulnerables de la zona corrien el risc de ser expulsades cap a destins incerts. En no haver-hi feina i faltar l'aliment, els camins i els carrers de les ciutats s'omplien de rodmons i la gent arribava a menjar les males herbes que en altres moments eren l'aliment de les bèsties. Aconsellada per la por i la misericòrdia, la classe més acomodada havia d'intentar apaivagar les conseqüències socials que es derivaven d'aquest context de precarietat i així les pràctiques caritatives —discrecionals o regulars, però sempre actives— eren incrementades en aquells moments.

Tot i això, la pobresa serà un dels greus problemes del moment. Tractada a partir d'estratègies provinents, com a mínim, de l'edat mitjana, en acostar-se la contemporaneïtat caldrà repensar-les, fins que al segle XVIII la «política de pobres» es tornarà clarament repressiva. El pobre, concebut tradicionalment com la imatge de Crist, serà vist cada vegada més com un pes per a la societat, una càrrega feixuga de la qual la Raó es voldrà alliberar. La reclusió dels pobres sembla que va córrer en paral·lel a la reducció dels drets d'asil en els espais sagrats, i aquest procés —segurament— no es pot desvincular del nou paper que estan prenent els estats en les societats occidentals. Cada cop seran més difícils actituds com les que van tenir les persones que es refugiaren a sagrat a Sabadell arran dels incidents de 1789:

«Entre dia treballaban, los qui sabian del art de parayre, al sobre de la iglésia baix sa teulada, o en lo campanar ab la més posible comoditat. Los señors capellans los toleraren benignament sas molèstias.» (Bosch i Cardellach, 2003: 60)

Conflictes amb motiu del consum

La provisió de les ciutats plantejava un problema diferent. Malgrat que no ens podem imaginar la ciutat com un sistema tancat i aïllat del món rural, el cas és que tenia al seu interior col·lectius de treballadors prou nombrosos que havien de recórrer al mercat per satisfer bona part de les seves necessitats. Artesans, mestrals, comerciants, botiguers, etc. depenien del fet que el blat arribés al mercat a un preu raonable. Pels treballs d'E. P. Thompson (1989) i altres historiadors i historiadores sabem que tradicionalment aquest aspecte s'havia gestionat no deixant que fos el lliure joc de l'oferta i la demanda qui determinés el preu final dels productes de primera necessitat (el pa en primer lloc, però també sovint la carn o el peix i, com hem dit, també el glaç). L'arribada dels primers plantejaments liberals va suposar conflictes recurrents en l'àmbit del consum i sembla que molt vinculats a la conjuntura meteorològica. Catalunya, en el nou marc polític obert

després de la Guerra de Successió, haurà d'adaptar la nova normativa imposada pels governs borbònics, que pretenien liberalitzar la distribució de cereals, esperant que això fes baixar-ne el preu. El xoc entre les expectatives de les classes populars i les actuacions dels nous poders locals acabaren en més d'una ocasió en motins i revoltes, la més significativa de les quals va tenir lloc el 1789 (Roma i Casanovas, 2010).

Les actes del Consell de la Ciutat de Vic recullen clams i disturbis populars els anys 1619, 1748, 1751 i 1753 en resposta a la contradicció entre l'exercici del lliure dret a comprar i vendre i la protecció dels grups socials més desfavorits. Durant l'edat moderna, en època de bones collites les posicions lliurecanvistes s'expandien, i es contreien quan el mercat es trobava desproveït. Però a partir de 1765, en el moment d'abolir la taxa de grans, la nova legislació va marcar un canvi de tendència que s'inclou dins del nou marc polític implantat després del Decret de Nova Planta. Això suposava que la representació municipal dels diferents grups socials es vehiculava mitjançant els gremis i col·legis, els quals, en darrera instància, eren utilitzats pels poders locals per executar algunes tasques com gestionar les lleves o mantenir la seguretat pública. L'aparició dels diputats i del síndic personer el 1766 va suposar l'inici d'un sistema d'elecció amb participació veïnal, que tot i no formar part del govern municipal, estava pensat per controlar-lo i intervenir en la gestió dels proveïments. D'aquesta manera es matisava el fet que el poder municipal fos exercit per una minoria triada per cooptació, perquè els nous càrrecs de diputats del comú i de síndic personer tenien «voz para pedir y proponer todo lo que convenga al Público generalmente (...)» i fer-se sentir a l'Ajuntament. Aquests càrrecs eren triats «(...) por todo el pueblo dividido en parroquias ó barrios, entrando con voto activo todos los vecinos seculares y contribuyentes» en un sistema d'elecció indirecta que va permetre que els interessos populars fossin tinguts en compte en la gestió dels municipis.⁴ En el cas de Vic, els gremis i col·legis donaven instruccions als nous càrrecs com a mínim una vegada a l'any i les que es van donar l'octubre de 1766 indiquen que gremis i col·legis tenien una posició més proteccionista que els nous càrrecs polítics.

Amb tot, malgrat la nova legislació, en moments de crisi l'Ajuntament seguirà intervenint en el mercat local i continuarà la seva preocupació per evitar els intermediaris en un procés que culmina el 24 de novembre de 1771, quan els comissaris dels gremis vigatans s'ofereixen a fer-se càrrec de l'abastament del pa a la fleca de la ciutat, proposta que fou acceptada i que es renovà el 1800. De tota manera, això no evità la protesta popular que, mancada de vies institucionals, es manifestaria al carrer —l'espai públic igualitari— mitjançant l'acció directa (Renom, 2002: 191)

La introducció a la ciutat de fleques fora del control municipal, on el pa es venia al preu de mercat, i la nova normativa estatal sobre proveïment de grans van permetre diferències importants de preus, de manera que quan, com va passar a Vic el 1789, els preus foren massa baixos —per la presència d'establiments municipals amb preus artificialment reduïts o per altres raons— els comerciants de grans van

4. Llei de 5 de maig de 1765 sobre el *Nombramiento de Diputados y Síndico Personero del Comun de los pueblos para el buen régimen y administracion de sus abastos a Novísima recopilación de las leyes de España*. Madrid, 1805, tom III, p. 440-441.

desatendre el seu abastament i conduïren el gra als compradors que els el pagaven a millor preu. En aquell context, una crisi de subsistències, encara habituals al segle XVIII, va donar lloc a un important aixecament popular l'any 1789 (Roma i Casanovas, 2010).

Revoltes per la provisió del glaç

El món de la gestió dels cereals fa anys que ha estat estudiat. No és el cas, però, de la provisió de neu i glaç per al consum urbà, un àmbit on també hem trobat manifestacions de descontentament popular. Comencem dient que l'any 1576 el metge vigatà Francesc Micó (nascut el 1528) publicava un llibre titulat *Alivio de los sedientos*, de subtítol ben indicatiu: *en el qual se trata la necesidad que tenemos de beber frio y refrescado con nieve*. El seu capítol 11 porta per títol: «*que es util beber frio y refrescado, assi el vino, como agua, y mayormente con nieve, para conservar la sanidad, y curar infinitos males, y hazer lo contrario es malo, y danyoso*» (Micó, 1576). Ben vist per la medicina de l'edat moderna, tal com diu Pladevall (1994: 48-51), a partir del segle XVII el glaç es convertí en una necessitat popular i en un negoci lucratiu, fet que dugué algunes ciutats, com Manresa, a prendre hi part (Canyelles, 1896: 82 i 129).

Coincidint amb el canvi climàtic conegut com a Petita Era Glacial, el comerç del glaç es reactiva. El glaç era conduït a les grans ciutats i per fer-ho calia tota una infraestructura que assegurés que el negoci era rendible per als productors i que fes arribar el producte al mercat. Les infraestructures que es construïren a la conca superior del riu Tenes o a la riera d'Avencó, així com la poc coneguda companyia de neu del Montseny, demostren el context d'intercanvis que es produeix al voltant d'aquest element que va ser regulat com si es tractés d'un producte de primera necessitat: la falta de glaç provocava la mateixa alarma que la falta de pa, i el seu proveïment es legislava com el d'altres aliments bàsics (Muñoz, 2001; Roura, 1989; Solé, 2006).

En aquest sentit, el 12 d'agost de 1620, el gel va estar a punt de suposar un avalot popular a Vic. Aquell dia, el mostassaf, Joan Ribot, acudia al Consell de Vic a instància d'aquest i hi exposava «(...) que esta nit passada [ha] tingut molta quexa de molts ciutadans per no trobarse glas en la present ciutat y com vehis que per so y [h]auria avalot feu diligencia de visitar les cases dels qui venen glas (...)».⁵

En episodis com aquests es manifesta una economia moral en la qual els interessos de la comunitat estaven per sobre dels individus i es manifesta, també, la violència com a mecanisme per assolir el rescabament dels drets tradicionals. La comunitat era capaç d'organitzar-se espontàniament per defensar els seus interessos a partir d'actuacions que tenien alguna cosa de teatralitat, potser perquè la repetició teatral servia per recordar el rol que havia de jugar cada part en cas de conflicte, sense que calgués demanar explícitament el restabliment d'un dret consuetudinari que no necessàriament passava per l'expressió oral. El cas de la revolta de 1789 és interessant perquè l'ordre de detenció de les persones sospitoses es va donar el 21 de juny, quatre mesos després dels primers incidents i després que es

5. Arxiu Municipal de Vic, llibres d'acords.

produís l'actuació episcopal en defensa dels acusats. Les persones que havien de ser detingudes són qualificades com a teixidors (tres de lli i tres sense especificar), sabaters (2), serrallers (1), soguers (2), barreters (2) i paletes (3); menestrals en definitiva.⁶ Significativament no s'hi troba cap ofici agrari, perquè es tracta d'un tipus de revolta urbana. Aquesta composició és molt semblant a la que es troba al cas de Sabadell, on els revoltats també van trobar la cooperació eclesiàstica (Renom, 2002: 201)

Tot i la importància del conflicte i dels canvis legislatius que s'han explicat més amunt, les coses van canviar poc en els decennis posteriors. D'aquesta manera, el 2 d'agost de 1793 el poder municipal vigatà va haver d'actuar per por d'una nova revolta, fet que demostra que la forma de gestionar els abastaments i de fer front a les seves dificultats no va canviar massa durant el període estudiat. Per això el pas d'uns mercats protegits amb preus taxats a una certa liberalització del comerç, que pretenia defensar els interessos de pagesos i hisendats, no va estar exempt de problemes. De tota manera, el que les dones, joves i persones necessitades reclamaven era allò que el poder municipal havia fet tradicionalment, fins i tot amb l'aprovació de la monarquia: proveir el mercat a un preu accessible per als més desfavorits.

La revolta dels Malcontents al Bisaura

Aquesta economia moral va continuar sent vigent encara al segle XIX: l'any 1827, en el marc de la Revolta dels Malcontents, a Sant Quirze de Besora i Montesquiú van tenir lloc uns fets⁷ que van lesionar els interessos del comte de Santa Coloma i marquès de Valle Hermoso. Al mes d'octubre, l'Ajuntament de Sant Quirze es va apoderar d'un estoc de 42 quarteres de grans que el comte tenia al seu molí de Sant Quirze i al magatzem de Montesquiú «(...) y obligó a la fuerza a varios sugetos particulares de su jurisdicción a comprarlos desde el día siete hasta el quince del dicho mes de octubre (...)». Aquesta era la versió del representant del comte, perquè el que havia fet l'Ajuntament era segrestar el blat per fer front a l'escassetat. Per un altre costat:

«Que movido Agustín Saperes apodado Caragol⁸ de la inclinación al robo que es la que agita siempre a los rebeldes, tuvo la osadía de apoderarse desde el siete al quince de procsimo pasado octubre de centenares de cuarteras de todo grano que tenía mi Egregio Principal en sus graneros de la casa Molino del termino de San Quirico de Besora y en los del Almacén del lugar de Montesquiú, habiéndole de consiguiendo despojado de todos los frutos de la cosecha. Llevando aquel rebelde la idea de hacer dinero, puso desde el mismo u otro titulado oficial, en venta aquellos granos ajenos de que se había apoderado; y ora fuese por darlos á bajo precio, como cosa que no les costaba trabajo; y cuyo producto todo era ganancia, ora fuese por ser los compradores gentes de su partido que se complacieron en que llegase á su colmo la rebelión (...) lo cierto es que (...)

6. Arxiu Municipal de Torelló (AMT). *Llibre d'ordres manuscrites (1872-1793)*.

7. Document del 12 de febrer de 1828. Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), Vegueria de Vic, processos civils, 1828.

8. Cap d'una partida reialista que actuà pels voltants de Montserrat i dels cingles de Bertí. Fou un dels capitosts de la guerra dels Malcontents.

pasaron de cien personas las que de los pueblos de S. Quirico de Besora y Montesquiú que fueron compradores sin que les contuviera ni la consideracion de tan ilícita adquisicion hecha por medio de un robo, ni el temor de que llegase el feliz dia, que ha venido, en que por las gloriosas azañas (sic) de nuestro amado soberano pudiera implorarse el poderoso brazo de la justicia.»

Arran d'aquests dos fets, els representants del comte van començar a actuar judicialment contra les —deien— més de cent persones que havien comprat el blat robat per Caragol i, per altra banda, contra els representants municipals (com a individus particulars). Aquests fets, com s'ha dit, tenen lloc durant la revolta dels Malcontents, quan després de la restauració absolutista de 1823 els conservadors es dividiren en dos grups, un dels quals, els ultrareialistes, s'aixecà en armes contra el sector més moderat. Tot i que els documents parlen de més d'un centenar de persones que haurien comprat aquests grans, la llista que en va elaborar l'Ajuntament el 30 d'octubre de 1827 només recull 67 noms, dels quals es poden saber les professions, excepte en el cas de sis dones. Tal com es veu en la taula adjunta, els grups més representats són els paraires i els teixidors (de llana i de lli), entre els quals arriben gairebé al 60% del total (serien dues terceres parts si no es comptessin els casos sense especificar).

Professió	Nombre	Percentatge
Paraires	26	38,8
Teixidors de llana	11	16,4
Traginers	7	10,4
Bracers	5	7,5
Teixidors de lli	3	4,5
Hostalers	2	3,0
Basters	2	3,0
Fideuer	1	1,5
Roder	1	1,5
Soguer	1	1,5
Paleta	1	1,5
Pastor	1	1,5
Sense especificar	6	9,0
Total	67	100

Taula 1. Professions de les 67 persones encausades en els fets de 1827.

Com mostren aquestes dades, el sector més implicat va ser el dels menestrals o artesans, amb l'única presència d'un pastor i cinc bracers. Era, per tant, una *revolta* de tipus tradicional, de caràcter urbà malgrat el marc rural en què es va donar. El paper dels membres del consistori també val la pena que sigui esmentat, perquè en segrestar el blat estaven intentant protegir aquests grups socials. A més, tot i que el representant legal del comte de Santa Coloma deia que les persones que havien comprat aquest blat, que segons ell hauria estat robat, haurien de restituir-lo

o pagar-lo, és clar que això anava contra l'economia moral en què es pot suposar que creia aquesta gent (Roma, 2010b).

En els anys posteriors, les classes populars van aprofitar algunes oportunitats polítiques per fer realitat els seus interessos. Aquest fet demostra la continuïtat d'aquest tipus de conflictivitat que es va donar al mateix temps que les reivindicacions obreres. De fet, la gestió dels proveïments i dels preus —continuada en alguns casos pels conflictes pel preu i el servei de l'electricitat— no va perdre el seu lloc en la conflictivitat urbana ni tan sols amb l'aparició de la preocupació pel tema dels salaris, ja en època industrial, segurament per la presència d'importants grups menestrals al costat dels nous obrers industrials. De tota manera, amb el pas del temps es va consolidant un model de salari familiar basat en el treball masculí, mentre els sous de les dones són vistos com a menys importants i complementaris. Tal com han mostrat els treballs de Mercè Renom (2008), aquest procés es dona en paral·lel a una progressiva diferenciació de gènere en què el protagonisme entre homes i dones es veu alterat: si en les revoltes d'antic règim centrades en la provisió del mercat el protagonisme era compartit (tot i presentar pràctiques diferenciades), amb la industrialització el paper de les dones hauria retrocedit en la nova lluita pels salaris i a les fàbriques (Renom, 2008: 55-56).

Conflictes en l'àmbit de la producció

La demografia vacil·lant pròpia de l'antic règim permetia el manteniment de l'equilibri entre els contingents humans i els recursos naturals. L'energia que movia tot l'engranatge era fonamentalment solar i es transformava en força bruta d'animals i persones. Però el segle XVIII va marcar l'inici del final d'aquest model i l'obertura a un món nou, un món basat en una nova forma d'energia: la hidràulica. Aquesta energia, que havia de moure el món modern, fluctuava en funció de variables ambientals que, com en el cas del món rural, també es van intentar gestionar amb rituals de caràcter religiós: el 1883, a Sallent, el bisbe encapçala una processó fins al pont sobre el Llobregat i beneeix el riu i els pous que asseguruen el progrés industrial de la vila. A més, en el seu discurs diu que l'Església no està renyida amb el progrés, sinó que el protegeix per dur-lo per bon camí: l'Església «(...) no solo no puede ser refractaria al verdadero progreso, como maliciosamente se ha dicho para desmoralizar á las masas, y hacerlas enemigas de la misma, sino que debe y, como buena Madre, hace cumplir los designios del Señor protegiendo y dirigiendo por buen camino los progresos y adelantos, que á tiempo procura Dios vayan presentándose para la consecución de su noble fin».⁹

És ben sabut que el segle XVIII va suposar canvis molt importants en l'àmbit de la producció, canvis que van comportar una nova conflictivitat. Durant aquest període de temps el poder dels gremis va anar disminuint fins a perdre el seu paper tradicional o fins a acabar desapareixent de manera progressiva. També progressivament, als nous tallers van aparèixer unes noves relacions sociolaborals i la precarietat dels treballs industrials va fer que, en temps de crisi, algunes persones sense feina es dediquessin a devastar boscos.

9. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, 816 (31 de març de 1883).

Ja fa anys que Joaquim Albareda (1981; 1989) va posar de manifest la presència del treball protoindustrial en alguns pobles de la comarca i la seva complementarietat amb les feines agràries. També, com ja s'ha dit, l'any 1780 Caresmar deixava constància de l'hegemonia del treball a domicili en la manufactura tèxtil de Vic i comarca. Avui dia sabem que, a l'inici, l'arribada del cotó no va canviar massa aquesta situació, fins al punt que aquesta complementarietat entre el món rural i l'industrial encara es mantenia als anys vint del segle XX, com es desprèn de la monografia de Gonçal de Reparaz (1928).

De tota manera, els canvis en el món de la producció van ser molt ràpids i en poques dècades es va passar d'una distribució molt dispersa de les explotacions industrials, amb una presència força modesta de telers distribuïts en espais ocupats per persones que treballaven soles o amb la seva família —moltes vegades a preu fet— i que esporàdicament podien donar feina a d'altres (Pladevall, 1965), a una presència ja significativa del que s'anomena *putting-out system* i, finalment, a l'aparició de les primeres quadres industrials. Darrere del treball domiciliari, la comarca es prepara per concentrar tota aquesta població sota un mateix sostre i, a poc a poc, les empreses adquireixen majors dimensions.¹⁰

El 1780 Pere Vidal i Erm, un empresari vigatà, es presentava com un comerciant resident a Madrid, que a Vic «(...) mantiene una fabrica de lienços, y encages de seda è hilo, en cuias manufacturas se emplean de quatrocientas à quinientas mugeres, asi en la dicha ciudad, como en otros pueblos circunvecinos, sin contar los tegedores que por su cuenta labran, ò reducen à tegidos las ilazas (...)».¹¹ Un altre document concreta una mica més la seva empresa:

«(...) tiene en Vich un prado para blanquear los lienços, haze trabajar muchos texedores en sus casas, y muchas mugeres en las suyas para hacer encages de seda, è hilo, assi en dicha ciudad como en los pueblos circunvecinos, pero no se le sabe casa fabrica en donde se hagan essas maniobras, si solamente que van à la suya algunos hombres para escoger y aparejar los cañamos para dichos lienços — Y que de una, y otra cosa el trafico es grande (...)».¹²

Un altre nom important del moment és Antoni Melats, que el 1783 deia que donava feina a 220 persones, entre homes, dones i nens,¹³ i que posteriorment passarien a ser unes 450.

Com indiquen aquests casos aïllats, resulta innegable que a finals del segle XVIII la indústria ja havia adquirit certa importància. Ho prova el dietari del capellà llucanenc Isidre Serrat, quan diu que arran de la Guerra Gran «(...) resulta no

10. A Castelletçol, 15 fabricants amb 140 telers donaven feina a 300 homes i 2.000 dones i nens. A Sant Hipòlit de Voltregà, 44 paraires donaven feina a 1.200 persones, la majoria dones. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona (AHCB), Junta de Comerç (JC), 81.

L'any 1780, a Vic, l'empresari Pere Vidal i Erm donava feina a 350 dones de la ciutat i pobles de la comarca que feien encaixos i 100 més que filaven lli o cànem, però no es podia precisar el nombre de teixidors que treballaven per a ell, perquè variaven en funció del moment de l'any. Arxiu Municipal de Vic (AMV), llibre Acuerdos de 1773 a 1780, vol. 42, 10 de març de 1780.

11. Document redactat a Madrid, amb data 7 d'abril de 1780. AHCB, JC, 25, p. 67.

12. AHCB, JC, 25, p. 72.

13. AHCB, JC, 22, p. 135.

tenir consum lo treball de las fàbricas, que per eixa causa en vàrias parts i ciutats han cessat las majors de ellas, quedant una infinitat de personas desempleadas, sens saber com guanyar lo necessari sustento» (Serrat i Portavella, 2010: 93). El testimoni de Francisco de Zamora indica que el món rural seguia el ritme del món industrial i que aquest darrer ajudava a superar les desigualtats socials del camp osonenc (citat per Albareda i Salvadó, 1981: 30). Era encara una indústria dispersa i feminitzada, que facilitava la supervivència de determinats grups socials a partir del treball del conjunt de la unitat familiar. Aquesta estructura es va mantenir en les dècades següents, però la posterior mecanització del teixit i del filat de la llana i del cotó va suposar la concentració de treballadors i treballadores sota un mateix sostre. De tota manera, aquestes noves «fàbriques» encara vivien en paral·lel amb el ritme rural (vegeu Garcia Balañà, 2004; 83, 91 i 133-134).

Hi ha elements que permeten pensar que totes aquestes mostres d'industrialització creixent es van aturar arran de la Guerra del Francès i els moments d'inestabilitat posteriors, de manera que fins als anys quaranta del segle XIX no es podrà parlar d'un procés d'industrialització modern, aquest cop ja definitiu. És llavors quan, al costat del Ter, però també a Folgueroles, Gurb o Santa Maria de Corcó, la indústria moguda per la força hidràulica comença a desenvolupar-se. El diccionari de Pascual Madoz (1849) pot ser un bon indicador del punt d'arribada d'aquest procés industrialitzador. Quan parla de Roda es diu que: «(...) sus aguas son el origen de la riqueza de esta pobl. por las varias fáb. de hilados y tejidos de algodón y lana que impulsan (...)».

A un nivell més general, les obres de Carles Enrech (2003; 2005) mostren fins a quin punt la presència de l'aigua a la nostra comarca va permetre el funcionament del model d'explotació industrial que ell anomena de Muntanya, aprofitant la diferència de costos que tenia en relació a les indústries de la Plana, excessivament dependents del preu del carbó.

En canvi, en altres indrets on l'aigua és escassa s'intenta una industrialització basada en el carbó. Aquest darrer és el cas de Centelles (Pladevall i Font, 1987: 239), on a finals de 1857 l'empresari Baltasar Fiol està construint la seva planta moguda per vapor,¹⁴ tot i que el 1867 aquest edifici de 3.405 metres quadrats acabés sent subhastat.¹⁵ Josep Albert Planes (1997) va demostrar que el Lluçanès es va desindustrialitzar a causa de la manca de recursos hídrics i carbonífers per assegurar el proveïment de les matèries primeres per a la indústria moderna. Eduard Junyent (1980) i altres autors també van posar de manifest que la crisi industrial vigatana havia tingut alguna relació amb el desplaçament de les primeres indústries cap als nuclis propers al riu Ter.

La consciència d'aquesta situació va generar des de finals del segle XVIII un gran interès per dur aigua per a usos industrials a la ciutat de Vic. Ja Antoni Millet (López Gómez, 1992) parlava a finals del segle XVIII de l'interès del consistori vigatà per aconseguir-hi les aigües del riu Ter, perquè, entre altres raons, això enriquiria la ciutat en facilitar-se «(...) la construcción de fábricas con cuya presen-

14. Carta de Josep Viquer a Anton Ricart, Centelles, 23 de setembre de 1857. ABEV, fons Ricart, correspondència, 75/2.

15. «Vich en su porvenir. VII». *El Porvenir*, 54 (11de gener de 1867).

cia aumenta sin duda la población, las riquezas y el comercio» (López Gómez, 1992: 67). Sobre aquest punt, Eduard Junyent explica els intents, ja al segle XVIII, de construir un canal que dugués aigua a la ciutat de Vic (Junyent, 1980: 319). Tot i aquest interès primerenc, l'any 1854 *El Montañés* feia referència al tema i conclouia que Vic no tenia prou aigua per fer anar màquines de vapor. Aquest periòdic era conscient que ja llavors els treballadors i empresaris vigatans havien abandonat la ciutat per anar a trobar noves possibilitats a la vora del Ter, amb la baixada demogràfica que això havia suposat a la ciutat.¹⁶ En el mateix sentit, l'any 1865 es preveia dur l'aigua de Monellots a la ciutat de Vic per dedicar-la fonamentalment a usos domèstics, però en un escrit que va publicar l'*Eco de la Montaña* a finals de 1864 es veu clarament que també hi havia qui pensava que es podria dedicar al foment de la indústria.¹⁷ Per això l'editor d'aquesta publicació deia «*Medios de comunicación y abundancia de aguas es lo que necesitan las poblaciones para medrar*» (en aquells anys s'estava construint el ferrocarril que uniria Barcelona amb les conques mineres del Ripollès).

En aquest context socioproductiu, la manca o l'excés d'aigua que feien aturar les fàbriques deixaven bona part dels seus treballadors sense feina. Aquest fet, junt a altres variables, tenia unes conseqüències molt importants que ajuden a entendre bona part de la concepció del treball que tenien els treballadors i treballadores d'aquella època i, en bona part, les seves actuacions sociolaborals. La manca d'aigua suposava que en algun moment s'havien de parar les màquines i això tenia repercussions sobre la jornada laboral dels treballadors i treballadores i sobre el temps dedicat al treball (flexibilitat numèrica) i en els horaris laborals. Per regla general, no es detecten grans episodis de descontentament davant d'aquestes aturades no programades, però tot i això sabem que existien comportaments estereotipats que eren centrals en el funcionament de les fàbriques d'aquell moment. Un d'ells era el repartiment del treball, i d'aquesta manera la precarietat d'aquesta font energètica es transmetia al fet de treballar (quan no hi havia aigua per fer anar els embarrats, les persones que anaven a preu fet es quedaven sense feina i les que cobraven un jornal tenien alguna possibilitat més). En canvi, quan hi havia aigua suficient es podia treballar de nit i es procedia a contractar mà d'obra per ocupar aquest segon torn. Així ho explica Joaquim Salarich (1858: 101), qui posa de manifest que a les fàbriques del Ter normalment es treballava 13 hores diàries. Avui sabem que la dependència de l'aigua va suposar el manteniment d'una jornada laboral més àmplia a la comarca que a la resta de Catalunya.

L'escassetat d'aigua repercutia en el treball disponible per als treballadors i treballadores, fet que causava problemes de flexibilitat, a la qual es responia utilitzant el treball jornalier i a preu fet. Aquest funcionament tenia una repercussió diferencial des d'una perspectiva de gènere, en primer lloc perquè els torns de nit —quan l'aigua acostumava a escassejar— eren ocupats majoritàriament per dones. A més a més, els homes eren els darrers a abandonar els llocs de treball.

Però els episodis de sequera també generaven repercussions en l'estructura empresarial, perquè alguns establiments s'havien planificat comptant amb una pre-

16. E. «Influencia de la carretera de Ripoll». *El Montañés*, 42 (2 de juliol de 1854), p. 331-333.

17. *Eco de la Montaña*, 184 (1 de gener de 1865), p. 1.

sència constant i abundant d'aigua. Quan això no passava, començaven les desavinences. Així, el 1844, Albert Sala demanda Ramon Pujol dient que té llogada la força de l'aigua per fer anar 15 màquines, potència que no sempre li proporcionen. La resposta va ser que la força llogada «*consiste cuando baja agua por la acequia y no cuando falta esta*».¹⁸ Com es veu en aquest cas, la natura podia estar a la base de conflictes socials, cosa que tot sovint s'oblida. Dos anys més tard, el 1846, Joan Blanch, un empresari que ha traslladat la seva fàbrica de Mataró a Manlleu, és portat a conciliació perquè no paga el lloguer de la fàbrica. Per defensar-se, diu que no pagarà els dies en què els motors han estat parats.¹⁹ El 1848 el mateix empresari torna a ser demandat perquè no ha pagat un motor que havia comprat: de nou la manca d'aigua serà posada com a excusa per no complir amb aquest pagament, perquè «*(...) le compró [el motor] bajo el concepto que en la fabrica habia fuerza para hir dos maquinas de cardar, y como no à habido fuerza para lo que le habia prometido pide que le sean abonados los daños ocasionados por la falta de la fuerza que le habia prometido*».²⁰

La manca d'aigua també podia produir-se, no per absència de precipitacions, sinó per una baixada excepcional de les temperatures: quan el riu Ter es gelava, les rodes o turbines no podien funcionar, i encara que ho fessin parcialment, el cabal se'n ressentia, un fet que podia respondre al comportament termomètric de la capçalera del riu, al Ripollès. En aquest sentit, Maria Pilar Vila (1978) —segurament seguint Torrent y Garriga (1893: 108)— anotava com la gelada del riu Ter el 1854 va suposar un episodi de misèria per manca de jornals. En aquelles dates, a la fàbrica dels Ricart, l'alcalde i el capellà «*junt ab los visiples de esta població*» es van presentar a la fàbrica recollint almoines per als pobres més necessitats, «*donat lo tems vedat per poder corra*».²¹ Uns fets semblants van tenir lloc l'any 1858, quan el fred obligava els treballadors a quedar-se a casa i els qui anaven a la fàbrica no rendien tot el que s'esperava d'ells.²²

La importància de la variable ambiental es posa de manifest en una carta de 1878 en què el president de l'Institut Industrial deia que una de les causes de la crisi tèxtil desencadenada el 1877 era que la indústria catalana «*(...) depende muy a menudo del buen ó mal tiempo: una sequia, un accidente atmosférico, una plaga cualquiera, paraliza el movimiento societario de comarcas enteras y las demás sufren de rechazo las consecuencias. Esta es una de las causas accidentales del malestar que hoy sufre la fabricacion y el comercio de Barcelona*», i especialment dels pobles de la muntanya.²³ En un sentit contrari, l'any 1884 qui va ser president del Foment del Treball, Andreu de Sard, deia que 1883 havia estat l'any de major consum de cotó a Espanya, «*(...) debido sin duda a las nevadas y benéficas lluvias que han conservado el caudal de nuestros ríos, cuya corriente ha podido*

18. Arxiu Municipal de Manlleu (AMMA), Actas de 1840-1856.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*.

21. ABEV, fons Ricart, correspondència, 70/3. Carta de F. Masferrer a Anton Ricart, 5 de gener de 1854.

22. Carta de Miquel Ricart al seu pare, Vic, 15 de desembre de 1858, i carta del 18 de desembre de 1858. ABEV, fons Ricart, correspondència, 76/4.

23. Carta de Joan Jaumandreu al president de la Diputació de Barcelona, 22 de març de 1878. AFTN, IIC, correspondència, tom 4, p. 212-221.

mover día y noche la maquinaria de las muchas e importantes fábricas que en sus orillas se sientan». Això havia donat lloc a una sobreproducció que havia fet baixar els preus dels productes finals (Enrech, 2005: 145).

Devastació de boscos

Parlant de l'hivern de 1854, Torrent y Garriga deia que «*La miseria, durante dicho invierno, se dejó sentir de un modo alarmante, en razón de no poder funcionar las fábricas por hallarse el rio completamente helado*» (Torrent y Garriga, 1893: 108). En aquesta situació, alguns treballadors de la fàbrica Ricart anaren a recollir llenya per fer-hi front, fet que a Torelló va suposar l'empresonament de cinquanta-dos veïns perquè havien agafat llenya del bosc de Codinach després de demanar-la al seu propietari i que aquest no els en donés: «*Això porta una pertorbació a la vila, la qual no està en condicions de suportar tanta misèria, i que hi hagi un tan gran nombre de cases sense cap qui guanya el pa; car el captu-rament dura cinc mesos, en els quals les famílies necessitades han d'escampar-se a la capta per les cases benestants i per les pagesies del terme i de tota la contornada, i moltes terres de conreu queden abandonades*» (Solà, 1947: 626). Com que no cabien a la presó de Vic i es pensava que no eren criminals d'ofici, els instal·laren al convent del Carme, on podien ser visitats per les seves famílies. El 25 de juny van celebrar l'alliberament amb una missa a Rocapervera.²⁴

L'episodi de devastació de boscos de 1871 també mostra l'estreta relació entre les agressions al món forestal, la crisi industrial i el funcionament atmosfèric. En aquell moment, a causa de la gelada del Ter, la major part de les fàbriques hagueren de parar la producció. Això va fer que un grup d'entre cent i dues-centes persones es dedicés a explotar irregularment els boscos de Manlleu, Roda, Tona, Santa Maria de Corcó, Perafita²⁵ i tot el país limítrof al Ter i a la carretera de Barcelona, «*(...) es decir, los puntos inmediatos á los de fabricación*». Tot i que es demanava la llenya per caritat, els propietaris ho vivien com una presa de possessió violenta. Només en alguns casos la caritat pública va poder aturar aquesta onada de devastació forestal.²⁶

La setmana següent sortia una força dels voluntaris de la llibertat en direcció a Santa Maria de Corcó amb la intenció de restablir l'ordre que havia estat alterat a causa d'haver-se revoltat gairebé tota la població contra sis vigilants de la ronda establerta pels propietaris comarcals per custodiar les seves propietats. Aquests vigilants van intentar impedir l'atac a la propietat que provaven de consumir aquells veïns, deia *La Patria*, que parlava d'unes «*(...) incauciones de leña, siguiendo el proceder de otros pueblos vecinos*». A l'Esquirol, la multitud es va trobar amb l'oposició dels sis individus de la ronda, els quals

«*(...) fueron acometidos con tanta furia por una muchedumbre de hombres y de mujeres, que se vieron obligados á encerrarse en una casa; y mal lo hubieran pasado, á no haberse decidido al fin á abrirse paso por entre la turba, que*

24. Hi fa referència *El Montañés*, 32 (17 de juny de 1854), p. 253.

25. *La Patria*, 164 (19 de febrer de 1871). *La Patria*, 166 (26 de febrer de 1871).

26. *La Patria*, 156 (22 de gener de 1871).

les persiguió á pedradas y á tiros, que por fortuna no causaron daño alguno á los bizarros guardas, que no contestaron con sus fusiles á aquella desatentada plebe, debiéndose al comportamiento prudente, al par que enérgico, de los acometidos, y singularmente del conocido cabo Sr. Masellas, el que no haya habido que lamentar numerosas víctimas».²⁷

El resultat va ser la detenció de tres subjectes, suposadament els més implicats en l'afer, que estigueren detinguts fins a mitjan abril.²⁸

Uns apunts sobre els conflictes amb l'estat

Una altra font de conflictes durant l'antic règim van ser les contribucions o els impostos. En el nostre marc d'estudi se'n dona un cas molt interessant que es va iniciar el 27 de novembre de 1806, quan va aparèixer un pasquí anònim a la porta de la casa del batlle de Gurb.²⁹ Les investigacions van concloure que aquella nota amenaçava la vida del batlle «(...) si dá auxilio á los Arrendatarios del tres, y tercio por ciento de los frutos que no pagan diezmo». El «Tres y tercio por ciento» era el nou impost implantat el 1805 que gravava els productes que no estaven subjectes al delme, el més important dels quals sembla que era el blat de moro.

La segona part del conflicte va tenir lloc el 30 de gener de 1807, quan «una partida de personas tisnadas de la cara y disfrazadas [havia] apedreado y apaleado á los Arrendatarios del tres y tercio por ciento» prop de Santa Anna de Mont-ral, on vivia un regidor municipal que en aquell moment era a l'enterrament d'un fill seu. Els acusats van dir que els seus agressors anaven disfressats de dona i que en no trobar el regidor

«(...) nos hemos quedado á esperarlo en la misma casa, y á poco rato alli entre las diez y once horas de la mañana en un montesito que está á tiro de piedra de la casa han comparecido cosa de veinte personas con las caras tisnadas, todos vestidos de mugeres, fuera tres ó quatro y el uno tocaba la trompa marina, y gritaba en altas voces que no saldriamos de alli vivos, que nos matarian á todos y habiendo tirado muchas pedradas dos veces (...)».³⁰

Un dels agredits, Antoni Oliveras, un comerciant de Santa Coloma de Farners, va declarar que els havien cridat «(...) que eramos unos ladrones de mahiz y que no saldriamos de alli con vida (...)». Un altre agredit, Salvador Oliveras, era un comerciant de Barcelona que va manifestar que van marxar sota una pluja de pedres i bastonades llançades pels agressors. Quan una pedrada impacta a la seva cara li fan prometre que mai més no tornarà a aquell lloc per cobrar el «tres y tercio».

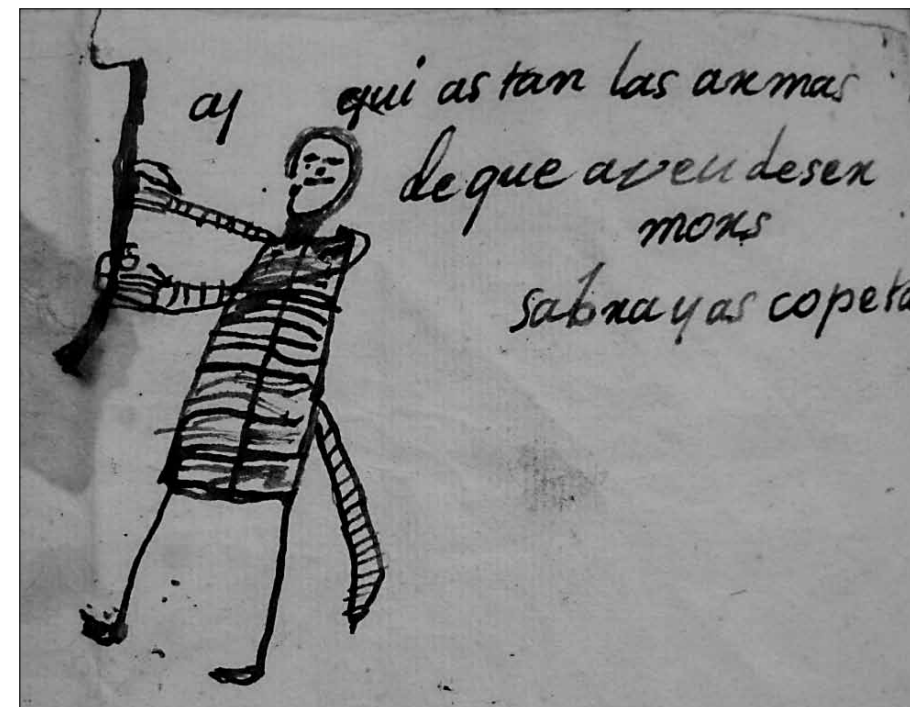
L'última notícia que en tenim és que, no havent-se reconegut ningú com a agressor, el fiscal no va poder actuar contra cap persona, de manera que va remetre les interlocutòries a la superioritat. Aquest és un detall molt interessant

27. *La Patria*, 158 (29 de gener de 1871). *La Patria*, 159 (2 de febrer de 1871).

28. *La Patria*, 179 (20 d'abril de 1871).

29. ABEV, Vegueria de Vic, processos criminals.

30. *Ibidem*.

Reproducció de les amenaces que va rebre el batlle de Gurb el 1806 amenaçant-lo de mort si donava suport als recaptadors del nou impost.

perquè, en un poble petit on tothom es coneixia, no es va poder descobrir qui havien estat els autors de l'agressió; aquest i altres detalls ajuden a mantenir la hipòtesi d'un encobriment de tota la societat local, com sembla que també va passar al Prat de Llobregat.

L'entrada de l'exèrcit napoleònic mesos més tard va canviar completament el context en què aquests fets es van produir. A més, abans que acabés la guerra el nou impost ja havia estat derogat. Implantat a partir de 1805, va ser un impost molt contestat, segurament per l'increment de la pressió fiscal que significava i pel fet que les persones que anaven casa per casa a cobrar-lo se'n quedaven una part que mai no arribaria a la corona. En el cas que s'estudia, el corregidor de Vic havia reconegut Salvador Oliveras i els seus socis com a arrendataris del nou impost i en aquesta qualitat Salvador Oliveras havia anat diverses vegades a Gurb demanant l'auxili de la justícia i sempre se li havia dit que el regidor era fora, una prova de la resistència que va trobar posteriorment. Per això amenaçava que si no l'ajudaven i no pagaven el que devien recorreria a la superioritat.³¹ Sabem que Oliveras, l'any

31. ABEV, Administració del terme civil de Gurb. Correspondència (1801-1805). Lligall 55.

1807, era un llogater de mules que tenia arrendats els drets del *tres y tercio* i que al seu torn els volia sotsarrendar parcialment a Josep Permañé, fabricant d'indianes de Barcelona.³² L'any 1806 ja havia hagut de recórrer a la vegueria per poder cobrar aquest impost³³ i el novembre de 1807 hi tenia un conflicte obert perquè havia cobrat el nou impost a Pau Oriol, propietari dels masos Oriol i Pla de Gurb, que n'estaven exempts perquè pagaven delmes. Malgrat la pressió, Oliveras es resistia a tornar el que havia estat mal cobrat.³⁴ El 1808 un jornalero, Jaume Bigas, el denunciava com a sotsarrendador, possiblement per la mateixa raó que un altre jornalero de Roda, Ramon Torrent, també el va denunciar: Oliveras els llogava per passar a cobrar el nou impost casa per casa. Un informe del batlle de Muntanyola posa en relleu els mètodes coercitius que feien servir aquests recaptadors.³⁵

Malauradament no es conserven els fons dels processos criminals de l'Audiència de Catalunya, fet que impedeix un estudi més aprofundit d'aquest tema. Sabem, això sí, que hi hagué un llarg conflicte en el mateix sentit al Prat de Llobregat i que al camp de Tarragona també es mostraren els descontentaments.³⁶ Finalment, el 22 de novembre de 1808, el comte de Floridablanca comunicava a la Junta Superior del Principat una reial ordre per la qual s'extingia aquesta contribució perquè era «*incomoda, gravosa, y de corto rendimiento*».³⁷ De tota manera, la Junta de Govern ja havia pres aquesta decisió el 6 de juliol de 1808.³⁸

Conclusions

En aquest article s'ha vist com els segles XVIII i XIX van ser un moment de canvis accelerats. L'energia hidràulica es va estendre i va permetre la concentració en un únic espai d'alguns treballadors. D'aquesta manera, a més dels interessos com a consumidors, una part de les classes populars va començar a jugar també en el terreny de la producció. Al costat dels interessos en el mercat de consum començaven a tenir també interessos en el terreny laboral. D'aquí que la conflictivitat tradicional —les revoltes pels abastaments o per l'ús de la llenya dels boscos— fos complementada i a vegades substituïda per una conflictivitat lligada a les noves relacions laborals que estaven apareixent a les quadres. La coincidència temporal d'ambdós conflictes —junt a la pressió de l'estat— va donar lloc a un segle XIX molt virulent.

32. ABEV, manual notarial de Pere Català, any 1671, f. 42 v. També és possible que fos el mateix Salvador Oliveras que apareix en un procés com a negociant resident a Vic (ABEV, Vegueria de Vic, processos civils, 1807).

33. ABEV, Vegueria de Vic, processos civils, 1806.

34. ABEV, Vegueria de Vic, processos civils, 1807.

35. ABEV, Vegueria de Vic, processos civils, 1808.

36. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Carlos IV, 19, sig. 1227, Expedientes emitidos a la Real Audiencia vistos en el Acuerdo. Año 1807.

37. *Diario de Cervera*, 25 de març de 1809, p. 3.

38. *Diario de Cervera*, 9 de juliol de 1808, p. 4.

Bibliografia

- ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim. *La industrialització a la Plana de Vic: 1770-1875*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981. (Osona a la Butxaca; 2)
- *La Vall de Torelló en els segles XVIII i XIX*. Vic: Eumo, 1989.
- BATLLE, Joan Bta. *Los Goigs a Catalunya en lo segle XVIII: recull d'estudis crítics ab un centenar de facsímils*. Barcelona: Tipografia Catòlica, 1925.
- BOLÓS, Bernat; PLADEVALL I FONT Antoni. *Història del monestir de San Pere Casserras: vuy unit a la Companyia de Jesús de Barcelona – any 1736*. Manlleu: Fundació Caixa Manlleu, 2007.
- BOSCH I CARDELLACH, Antoni. *Memòria de las cosas notables de la vila de Sabadell comensant en desembre de 1787*. [Sabadell] / Barcelona: Fundació Bosch i Cardellach / Fundació Caixa Sabadell / Mediterrània, 2003.
- CANYELLES, Magí. *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa*. Manresa: Impr. de Anton Esparbé, 1896.
- CAPDEVILA, Josep. *La Mare de Deu del Bon Succes i la seva confraria*. Vic: Editorial Seráfica, 1931.
- COURCELLES, Dominique de. *Les Histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*. Paris: Publications de la Sorbonne, 1990.
- ENRECH, Carles. *El Pla contra La Muntanya: la crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2003.
- *Indústria i ofici: conflicte social i jerarquies obreres a la Catalunya tèxtil (1881-1923)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, 2005. (Ciència i Tècnica; Història; 27)
- GARCIA BALANÀ, Albert. *La Fabricació de la fàbrica: treball i política a la Catalunya cotonera, 1784-1884*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2004.
- GELABERTÓ, Martí. *La Palabra del predicador: contrarreforma y superstición en Catalunya (siglos XVII-XVIII)*. Lleida: Milenio, 2005. (Hispania; 17)
- JUNYENT, Eduard. *La Ciutat de Vic i la seva història*. 2a ed. Barcelona: Curial, 1980.
- LÓPEZ GÓMEZ, José Manuel. *La Topografía médica de Vic de Antonio Millet, 1798*. Barcelona: PPU, 1992.
- MADOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar»*. Edició facsímil. Barcelona: Curial, 1985 [1849].
- MICÓ, Francesc. *Alivio de los sedientos: en el qual se trata la necesidad que tenemos de beuer frio y refrescado con nieue y las condiciones que para esto son menester y quales cuerpos lo pueden libremente suportar*. Impresso en Barcelona: en casa de Diego Galuan, 1576.
- MONTAÑÀ I BUCHACA, Daniel; PLANES I BALL, Josep Albert. *Sant Boi de Lluçanès: un poble de l'altiplà*. Valls / Sant Boi de Lluçanès: Cossetània / Ajuntament, 1997.

- MUÑOZ I SEBASTIÀ, Joan-Hilari. «Els arrendaments del proveïment de neu a la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVII». *Recerca*, 5 (2001), p. 53-66.
- ORDEIG I MATA, Ramon. *Llegendes vigatanes*. Vic: Estudis Històrics, 1987.
- PLADEVALL I FONT, Antoni. «Estado de la fabricación de la lana en la comarca de Vich en los años 1764 y 1765». *Ausa*, 53 (1965), p. 249-256.
- *Centelles, aproximació a la seva història*. Vic / Centelles: Eumo / Ajuntament de Centelles, 1987.
- «Els pous de glaç i de neu a Catalunya». *Espais* (març 1994).
- RENOM I PULIT, Mercè. «El control dels preus dels proveïments a Sabadell i la formació d'una nova cultura política a la darrerria del segle XVIII». *Barcelona Quaderns d'Història*, 7 (2002), p. 191-207.
- «Les dones en els moviments socials urbans preindustrials: Catalunya en el context europeu». A: BORDERÍAS, Cristina; RENOM, Mercè. *Dones en moviment(s). Segles XVIII-XXI*. Barcelona: Universitat de Barcelona i Icaria editorial, 2008, p. 49-75.
- REPARAZ RUIZ, Gonzalo de. *La Plana de Vic*. Barcelona: Barcino, 1928.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc. *La revolta dels aprenents. Industrialització i relacions sociolaborals a Osona (1750-1900)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, en premsa.
- «La revolta de 1789 a Vic». *Ausa* [Vic], 24 (164), (2010), p. 297-319.
- «Avalot sindicalista al segle XVIII». *Vallesos. Gent, Terra i Patrimoni*, núm. 1 (2011a), p. 118-119.
- *Temps atmosfèric, rituals religiosos i resposta social als segles XVII i XVIII*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2011b. (Sèrie Monografies; 28)
- ROURA I SABÀ, Pere. «Els pous de neu de Maçanet de Cabrenys». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 22 (1989), p. 206-225.
- SALARICH, Joaquim. *Higiene del tejedor, ó sean, Medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón*. Vich: Impr. y Libr. de Soler Hermanos, 1858.
- SERRAT I PORTAVELLA, Isidre. *De la Guerra Gran a la Guerra del Francès: la història vista des de l'Alt Lluçanès: memòries d'Isidre Serrat i Portavella (Alpens, 1751-1822)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2010. (Sèrie Monografies; 27)
- SOLÀ, Fortià. *Història de Torelló: monografia basada en els arxius parroquial i municipal de la vila*. Barcelona: Graf. Marina, 1947.
- SOLÉ I PERICH, Lluís. «Producció de gel a les economies pageses. El pou de glaç de Vilanna». *Estudis d'Història Agrària*, 19 (2006).
- THOMPSON, E. P. *Tradición, revuelta y conciencia de clase: estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial*. 3a ed. Barcelona: Crítica, 1989.
- TORRENT Y GARRIGA, Domingo. *Manlleu: croquis para su historia*. Vic: Imprenta y Librería de Ramón Anglada y Pujals, 1893.
- VILA GRIERA, Maria Pilar. *El món obrer a Manlleu en el segle XIX*. 1978. Inèdit, dipositat a l'ABEV.